

ביאורים

דברי המשנה מוסברת מעלתם של ישראל על רקע היחס ביניהם לבין אומות העולם. לכאורה, נראה שהגדרת האפיון 'צלם אלוהים' חלה על כל בני האדם בצורה שווה. הביטוי "חביב האדם שנברא בצלם" מכיוון אל עם ישראל, שהם הנקראים "אדם". מאידך, לא נאמר כאן בפירוש "חביבין ישראל שנבראו בצלם" כמו שנאמר לגבי "בנים למקום" ו"שניתן להם כלי חמדה", וזה משום שבנקודה זו יש צד שווה לאומות העולם, צד הקיים בד בבד עם צד שונה. ישנו מימד שבו קיימת אחדות בין בני האדם מצד צלם האלוהים שבהם, אך זוהי לא אחדות שלמה. זאת, מכיוון שצלם אלוהים איננו התבנית האנושית גרידא, צורת הגוף, ואף לא יכולת החשיבה והרגש. כל אלה עדיין לא מבטאים את מושג הצלם בו התייחד האדם. עפ"י המהר"ל צלם האלוהים מתבטא במעלתו האלוהית של האדם, וזהו הצד בו האדם המוגבל, החלש והחסר, יש כביכול נקודת מגע עם האינסופי, הנצחי, עם הקדוש ברוך הוא. זוהי אפוא נקודת ההבדל המודגשת בדברי המהר"ל. לאומות העולם יש תבנית חיצונית של אדם, וכן כישורים חברתיים ושכליים דומים לישראל, אך אין להם היכולת להביא את הגילוי של החיות האלוהית. יוצא שהחיבור שיש לאומות העולם אל המושג צלם, הוא חיצוני בלבד. לכן המהר"ל מכנה זאת כמצויאות שבה נעדר החלק הרוחני לעומת החלק הגופני. הגוף הוא החלק הטבעי של האדם ובו עדיין לא מתגלה המדרגה העליונה האלוהית. לאומות העולם יש גם שייכות היסטורית למושג הצלם, בהיותם צאצאים של בעלי צלם ממש. אדם ונח היו בעלי צלם מלא, במובן של הצלם הקיים בעם ישראל, אע"פ שעדיין עם ישראל לא היה קיים כעם.

הרחבות

• יש לנו כוח לשנות את העולם

חביב האדם שנברא בצלם אלוהים. בניגוד לפירוש שכתב המהר"ל כאן, רוב פרשני המשנה הסבירו שכל אדם, גם גוי, נברא בצלם אלוהים. ודאי שצלם אלוהים אינו מושג גשמי, שהרי אין לקב"ה גוף ולא דמות הגוף. בפירוש המושג צלם אלוהים נחלקו רבותינו:

לפי הרמב"ם, הצלם מבטא את הייחודיות של הדבר: "העניין העושה את הדבר לעצם ולמה שהוא". צלם האדם, כלומר הייחודיות שבו, הוא השכל אותו קיבל האדם. "בשל ההשגה השכלית הזאת נאמר עליו: "בצלם אלוהים ברא אתו" [בראשית א, כז] " [מורה נבוכים א, א].

רבי חיים מוולוז'ין הסביר בדרך אחרת: "בצלם אלוהים דייקא, ולא שם אחר (של הקב"ה). כי שם אלוהים ידוע פירושו שהוא מורה שהוא יתברך שמו בעל הכוחות כולם... בדמיון זה כביכול ברא הוא יתברך את האדם... שיהא הוא המדבר והמנהיג אותם (את הכוחות כולם) על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודבוריו ומחשבותיו. וכל סדרי הנהגותיו. הן לטוב, או להיפך... כי במעשיו ודבוריו ומחשבותיו הטובים הוא מקיים ונותן כח בכמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים. ומוסיף בהם קדושה ואור... ובהיפוך חס ושלום, על ידי מעשיו או דבוריו ומחשבותיו אשר לא טובים, הוא מהרס... כמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים לאין ערך ושיעור... זהו ויברא אלקים את האדם בצלמו" [נפש החיים א, א-ג].

ועל אלו ג' דברים שבחר בשבילם בישראל, אמר התנא האלקי (אבות פ"ג מ"ד): חביב האדם שנברא בצלם אלוהים, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם אלוהים, שנאמר (בראשית ט, ו): כי בצלם אלוהים ברא את האדם. חביבין ישראל שנבראו בנים למקום, חבה יתרה נודעת להם שנבראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד א): בנים אתם לה' אלוהיכם. חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר (משלי ד, ט): כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו, עד כאן. באר התנא הזה אלו ג' סבות שבשביל זה בחר השם יתברך בישראל; ולקח אמר: חביב האדם שנברא בצלם אלוהים, שזה מורה כי האדם הוא הבריאה השלמה שבכל הנמצאים, שהרי נברא בצלם אלוהים, ואין שלמות יותר מזה פאשר נברא בצלם אלוהים, ובשביל כך ראוי שתהיה חבה אליו מצד שלמות בריאתו בעצמו. ואף על גב שאמר חביב האדם, אין זה כולל כל מין האדם, כי כבר אמרו חקמינו זכרונם לברכה (יבמות סא, א): אתם קרויים אדם, ולא האמות קרויים אדם. כאלו אמרו כי שלמות הבריאה, שהיא לאדם בפרט, הוא אל ישראל לא לאמות, פאשר בארנו פעמים הרבה, שישראל בפרט נקראים אדם. ואף כי מעלה זאת אינה רק לישראל בלבד, אמר על זה חביב האדם. וזה, כי הפרש גדול יש בין מעלה זאת ובין שאר מעלות שזכר אחר כך, שאינם רק לישראל, ואין חלק ונחלה לכל לשאר אמות. ולא כן שם אדם, אף על גב שמדרגה זאת אינה שכיח' רק לישראל ולא לאמות, מכל מקום יש לאמות שם אדם בנמה, כי נקראו אדם בשביל הצלם האלקי, כדכתוב (בראשית א, טו): נעשה אדם בצלמנו וגו'. רק שאצל העובדי גלולים צורת האדם בטלה אצל הגוף, כי מצד הגוף החמרי נתבטל הצלם האלקי הזה שהוא לאדם, וכאלו היה הכל חמרי, ואין כאן צלם האלקי הזה. מכל מקום, נמצא הצלם הזה אצל שאר אמות, רק שהוא בטל ואינו נחשב לכלום. ולקח אמר: חביב האדם, ולא אמר חביבין ישראל שנבראו בצלם אלוהים, מפני כי יש להם לאמות הצלם הזה, שנברא בו האדם, במה. ועוד, כי פאשר נברא האדם היה מעלה זאת לאדם ולנח, אף כי אינם בשם ישראל נקראים. ואם אחר שבחר השם יתברך בישראל נתמעט הצלם הזה אצל העובדי גלולים, מכל מקום, הצלם האלקי הוא שייך לאדם במה שהוא אדם גם כן, ונדבר זה מבאר.

אמר התנא האלקי רבי עקיבא, חביב אדם שנברא בצלם אלוהים, חביב אדם שנברא בצלם אלוהים, שנאמר: כי בצלם אלוהים ברא את האדם. חביבין ישראל שנבראו בנים למקום, חביב יתרה נודעת להם שנבראו בנים למקום, שנאמר: בנים אתם לה' אלוהיכם. חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו. באר רבי עקיבא בדבריו את שלושת הסיבות שבשבילן בחר הקב"ה בישראל. אמר, חביב אדם שנברא בצלם אלוהים, בריאת האדם בצלם אלוהים מעידה על שלימות הבריאה של האדם מכל הנבראים, שהרי אין שלימות גדולה יותר מכך שנברא בצלם אלוהים. אם כן, מצד שלימות בריאתו ראוי האדם לחיבה יתירה. אמנם אמר חביב אדם, אך אין כוונתו לכל מין האדם, שהרי אמרו חז"ל, אתם קרואים אדם, ואין אומות העולם קרואים אדם. רצונם לומר בזה, כי שלימות הבריאה הנמצאת באדם, נמצאת דווקא בישראל ולא באומות. דבר זה שישראל במיוחד נקראים אדם, בארנו פעמים רבות. ואף שמעלת חביבות האדם שנברא בצלם היא רק ביחס לישראל, אף על פי כן אמר רבי עקיבא בלשון חביב אדם, שמשמע גם שאר בני האדם שאינם מישראל, כי יש הבדל בין מעלה זו של חביב האדם, לבין שאר המעלות שהזכיר אחר כך, שהן מיוחדות רק לישראל ולא לשאר האומות. מעלת האדם אינה מיוחדת רק לישראל, כי למרות שמדרגת האדם השלם אינה אלא לישראל, אבל גם לאומות יש שם אדם במידה מסוימת, כי שם אדם הוא בגלל הצלם האלקי, שנאמר: נעשה אדם בצלמנו וכו', אלא שאצל האומות צורת האדם מתבטלת ביחס לגוף, כי הגוף הוא העיקר, וכאילו אין כאן צלם אלקי. כלומר, גם לאומות יש צלם אלקי, אלא מכיוון שהוא בטל אינו נחשב כקיים. לכן אמר חביב אדם ולא אמר חביבין ישראל, מפני שגם לאומות יש צלם אלקי במידה מסוימת. ועוד, כשנברא אדם הראשון היה אצלו הצלם האלקי בשלמות, וכן אצל נח, אף שאינם נקראים ישראל. ואף שלאחר שנבראו ישראל נתמעט הצלם אצל האומות, אך הוא רק נתמעט ולא הופקע, ולכן שייך צלם אלוהים לאדם באשר הוא אדם.

"חביב האדם שנברא בצלם" - הכונה לישראל שלהם מהות מיוחדת